

losoficko-metodologickou problematiku závažné zjištění, že izolované studium vlivu jedné experimentální podmínky na izolovaný parametr reakce může vést k neúplným nebo i nesprávným závěrům.

Konkretizací teoretické studie Čápovy je studie J. Růžičky *O přístupu k psychologickému studiu pracovní metody*. Studie podává velice obecný obzor problematiky pracovní činnosti, metody a úlohy instruce. O vlastní experimentální práci nerefere ani nepřináší nějaký nový teoretický poznatek. Tím je omezen význam statě tak závažného obsahu.

Studie V. Břicháčka *Experimentální projekt v psychologii* dává velmi pečlivě vypracovaný systematický přehled typů experimentálních projektů, rozbor otázky počtu a výběru pokusných osob, funkce kontrolní skupiny apod. I když je tento přehled podáván pro potřeby experimentální psychologie, svou dobrou obecně teoretickou fundovaností a systematickostí získává širší význam a může být využit i v jiných experimentálních oborech.

Vzdáváme se celkového hodnocení sborníku *Psychologické studie*, protože nalezení jakéhokoliv společného pojítka těchto studií (ať už by jím byl psychologický rozbor činnosti nebo snaha o komplexnější přístup ke zkoumání lidské psychiky nebo cokoli jiného) by bylo vykonstruované. Spojení těchto statí do jednoho sborníku bylo zřejmě náhodné. I tak (nebo snad tím lépe) dokumentuje tento sborník pokrok v naší psychologické vědě, která se snaží — aniž omezuje svou šíři a rozmanitost — tendovat k získání syntetického pohledu na psychiku člověka, pohledu opřeného o jednotnou a pevnou teoretickou bázi marxistické filosofie a účinně přispívající k praxi vytváření psychických vlastností člověka komunismu.

Druhé číslo *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica*, přináší dvě historické statě, obě s velmi aktuální tematikou. Je to stať Z. Jindry *K otázce pronikání německého imperialismu na jihovýchod v období před rokem 1918* a stať K. Gaja-

na Iredentistická činnost nacionalistických Němců ČSR a jejich podpora imperialistickými a militaristickými kruhy Německa v letech 1918—1923.

E. Menert

POZNÁMKY Z I. SJEZDU ČESKOSLOVENSKÝCH PSYCHOLOGŮ

V prosinci minulého roku se konal v Praze I. sjezd československých psychologů. Sešel se v době, kdy významné společenské úkoly psychologické vědy vystupují natolik do popředí, že poslední dozvuky likvidátorských pochyb o kompetentnosti a oprávněnosti samostatné existence této vědní disciplíny působí jen humorně. Dopravit kulturní revoluci a připravovat tak budoucí přechod ke komunismu znamená dosáhnout toho, aby lidé nejen socialisticky vyráběli, nýbrž také mysleli, cítili, jednali, žili. A zde má důležité úkoly i naše psychologie. Nemůže jenom objasňovat povahu činností a psychických vlastností osobnosti, musí na základě odkrytí zákonitostí jejich průběhu pomáhat při jejich usměrňování a řízení v souvislosti s potřebami společnosti.

Vědomí významu těchto úkolů je dnes rozšířeno nejen mezi samotnými psychology, nýbrž i v pomezích oborech. Postupně se šíří i ve veřejnosti. Bylo proto správné, že se sjezd neomezoval na slavnostní proklamace úkolů, nýbrž že se zaměřil na ujasnění, jaké metodologické možnosti dnes psychologie má k jejich adekvátnímu, spolehlivému řešení. Často se totiž stává, jak ukázal v úvodním proslovu prof. Doležal, že praxe klade psychologům úkoly větší, než k jakým jsou zatím předpoklady v rozvoji samotné psychologické vědy. Kritické zhodnocení metodologické výzbroje i jednotlivých metodik, vytyčení cest jejich dalšího využití a zejména rozvoje bylo proto v centru pozornosti sjezdového jednání. Sjezd ovšem zdaleka neřešil a také nemohl řešit všechny otázky s tím spjaté. Jeho zásluhou však bylo, že je vytyčil a dal

podněty, zejména ve sjezdové rezoluci, k jejich dalšímu rozpracování.¹⁾

O metodologii a konkrétních metodikách nelze ovšem mluvit izolovaně od teorie samotného předmětu psychologického výzkumu. Často se stávalo, že psychologie bývala pojímána jako doplňková disciplína nebo dokonce jenom aspekt jiných věd — ať již fyziologie, pedagogiky, medicíny či techniky atd., a byla tak fakticky svého vlastního předmětu zbavována. To má své gnoseologické kořeny. Protože psychika je nutnou složkou nejrozmanitějších lidských činností, nutně se i psychologie podílí na problémech řady vědeckých oblastí. Z toho však vyplývá, že psychologie nemá své ústřední teoretické problémy. Pravý opak je pravdou. Zákonitým rubem mnohotvárného zapojení psychologie do jiných disciplín je využívání nejrůznějších pomezích oborů k rozvíjení ústředních problémů psychologické teorie. Jim také jsou metodologické otázky podřízeny především.

Proto také byl základní sjezdový referát prof. Tardyho věnován »Aktuálním ideologickým, teoretickým a metodologickým otázkám psychologie«. Referent v něm vyšel z dialektikomaterialistického pojetí psychiky. Ukázal na nezbytnost zkoumat její fyziologický i širší biologický základ. Velký význam pro výzkum psychiky nabývá dnes kybernetika. Důsledně je třeba uplatňovat hledisko společenské determinace lidské psychiky. Vzhledem k složitosti předmětu psychologie je nesprávné prohlásit jednu dílčí metodu za jediné správnou metodu výzkumu nebo diagnózy. Z toho však neplyne naprostá rovnocennost metod. Pro určitý problém může být v určitém stadiu vědy určitá metoda hlavní metodou řešení. Jedním z nejdůležitějších úkolů psychologie je podíl na výchově nového komunistického člověka. Stanovení výchovného cíle není ovšem věcí psychologie, nýbrž především vědeckého komunismu, psychologie však přispívá výzkumem psychologických předpokladů k jeho dosažení.

Po úvodním proslovu prof. Doležala

a hlavním referátu prof. Tardyho následovalo 33 referátů a příspěvků (nepočítaje v to četná diskusní vystoupení), věnovaných různým otázkám metodologickým i metodickým. Kromě referátů orientovaných obecně psychologicky šlo o referáty ze tří hlavních úseků, v nichž se psychologie nejvíce prakticky uplatňuje: výroby, výchovy a zdravotnictví.

Specifickým rysem a předností naší psychologie po r. 1945 a zejména 1948 byla neustálá snaha o úzké sepětí s praxí. Je typické, že vůbec první velké shromáždění psychologů u nás — celostátní konference ve Smolenicích u Bratislavy v r. 1957 — nebyla orientována abstraktně teoreticky, nýbrž především na využití psychologie v socialistické společenské praxi. Způsoby, jimiž se naše psychologie podílela a podílí na významných výchovných, zdravotnických a výrobních úkolech, byly oceněny v jiných zemích socialistického tábora.

Zasedání sjezdu ukázalo další pokrok v tomto směru. Psychologové pracující ve zdravotnictví zdokonalují své metody s ohledem na komplexnost defektů a zároveň individuální zvláštnosti vyšetřovaných pacientů. Proti globálnímu a statickému přístupu se zdůrazňuje nutnost brát v úvahu variabilitu podnětů, dynamiku onemocnění, složité vzájemné působení vnějších a vnitřních podmínek i proměnlivost interpersonálních vztahů.

V psychologii práce se vyzvedá význam širšího východiska, zahrnujícího analýzu potřeb společnosti, všestranný psychologický rozbor činností i jejich podmínek. Doporučuje se zřizovat ve velkých podnicích komplexní vědecké kolektivy z techniků, hygieniků, fyziologů a psychologů, které by řešily vědeckými metodami otázky zvýšení produktivity práce, vzájemných vztahů pracovníků, řízení práce a zejména bezpečnosti práce. Zavádění nové techniky klade četné požadavky z hlediska přizpůsobování strojů, přístrojů a pracovních

1) Podrobnější zprávu o průběhu sjezdového jednání a rezoluci viz Československá psychologie, 1962, č. 2.

podmínek k psychickým vlastnostem člověka. Při řešení těchto otázek je pro psychologii významná pomoc teorie informací.

Zvláštní úkoly v souvislosti s přestavbou našeho výchovně vzdělávacího systému má pedagogická psychologie. Jsou vyjádřeny i ve státním plánu vědeckého výzkumu č. XIV. Dosavadní formy metod pedagogické psychologie, ať již jde o laboratorní či přirozený experiment nebo pouhé pozorování, dostatečně nevyhovují. Metodologickou výzbroj pedagogických psychologů je třeba rozvíjet směrem ke komplexnímu a zároveň individuálnímu postžení osobnosti vychovávaného člověka. I zde se osvědčuje práce v komplexních kolektivech pedagogů, psychologů, fyziologů a pediátrů. V souvislosti se zaváděním nových metod učení se diskutovalo o otázce využití vyučovacích strojů.

Sjezd prokázal, že psychologie patří mezi ty ze společenských věd, které jsou metodicky skutečně na výši. Značná pozornost se věnuje plánování experimentů a statistickým metodám. V souvislosti s mnohofaktorovostí psychických jevů se začíná rozvíjet faktorová analýza. Přitom neustále vzrůstá náročnost na obezřetné využívání statistických metod s přihlédnutím k základním kvalitativním rysům a individuálním zvláštnostem. Na sjezdu bylo rovněž diskutováno o možnosti využití modelů jako výzkumné metody v psychologii, o výhodách, které poskytují psychologickému výzkumu různé matematické a kybernetické metody.

Metodická náročnost výhodně charakterizuje naši psychologii i ve srovnání se zahraničím. Stačí zalistovat dosud vyššími ročníky časopisu Československá psychologie a srovnat je s obdobnými časopisy zahraničními. Nelze však nevidět, a byly příznaky toho i na sjezdu, že ne vždy jsou za pomoci vyspělých metod rozvíjeny dostatečně směle a s perspektivou výzkumy ústředních psychologických problémů. I v tomto směru je třeba, aniž se z dosavadní náročnosti seabeměně sleví, pokročit dále.

Zmiňme se na závěr o spojení psychologie a filosofie. Sjezdové příspěvky potvrdily, že dialektický materialismus je všeobecně našimi psychology uznáván za nezbytný teoretický a metodologický základ každého konkrétního přístupu k výzkumu psychiky. Zároveň se ukazuje nezbytnost dalšího prohlubování teoretické a metodologické výzbroje našich psychologů na základě dialektického a historického materialismu. Stupeň jeho skutečného, hlubokého osvojení, a tím spíše schopnost jeho konkrétní aplikace nejsou ještě zdaleka uspokojivé.

Závislost je ovšem vzájemná. Materialistická psychologie je důležitou složkou při vytváření vědeckého světového názoru. Její znalost je nezbytná při rozpracování teorie poznání, materialistického pojetí dějin a etiky.

Vztahů mezi psychologií a filosofií se dotýkaly z různých stránek referáty akad. Kolmana, J. Cvekla, J. Zemana, J. Janouška. Stanovisko k nim zaujímaly i další příspěvky. Živou diskusi vyvolalo zejména podnětné vystoupení Kolmanovo, v němž bylo za nejdůležitější styčný bod obou disciplín označeno studium člověka budujícího komunismus. Jeho vysoké ocenění významu psychologické vědy bylo sjezdem vřele přijato.

Skutečná filosofičnost psychologie zase vnitřně souvisí se základní myšlenkou těchto poznámek: má-li psychologie všechny své velké úkoly splnit, musí se daleko víc rozvinout základní výzkum klíčových problémů psychologické teorie. Účelné soustředění výzkumu právě na klíčové otázky je při tom neoddělitelné od směle teoretické práce, opírající se o hlubokou a zásadní marxistickou filosofickou analýzu. Získá na tom i filosofie: psychologické poznatky týkající se poznávacích procesů, činností, potřeb, zájmů, schopností, osobnosti a interindividuálních vztahů jsou důležitým předpokladem pro rozvíjení řady filosofických problémů.

K tomu je ovšem třeba, aby byl splněn jeden z hlavních požadavků sjezdu — vybudovat v rámci ČSAV komplexní psycho

logické pracoviště pro základní teoretický výzkum. To by umožnilo překonat značnou roztržičnost současného psychologického výzkumu, zaměřovaného převážně okamžitými potřebami podle rezortní příslušnosti jednotlivých pracovišť.

Sněmování našich psychologů probíhalo brzy po XXII. sjezdu KSSS, pod bezprostředním vlivem jeho závěrů a nového programu. Nový program v plné míře uskutečňující heslo strany »Vše pro člověka, pro jeho blaho«, se stal inspirující směrnicí i pro naše budování vyspělé socialistické společnosti s perspektivou budoucího přechodu ke komunismu. Svým specifickým podílem na těchto úkolech psychologové nejlépe přispějí i k dalšímu rozvoji materialistické psychologie jako jedné z nejdůležitějších věd o člověku.

Jaromír Janoušek

PRAŽSKÝ SEMINÁŘ O KAUZALITĚ VE FYZICE A BIOLOGII

Z iniciativy Filosofického ústavu Československé akademie věd a Vysoké stranické školy — Institutu společenských věd při ÚV KSČ byl 14. a 15. prosince 1961 uspořádán v Praze seminář o problémech kauzality v soudobé fyzice a biologii.

Kromě filosofů a přírodovědců z pražských a některých mimopražských pracovišť se semináře zúčastnili hosté z Německé demokratické republiky (R. Havemann, J. Segal, R. Rochhausen, R. Löther), Bulharska (A. Polikarov) a Polska (H. Eilstein). Písemná sdělení zaslali sovětští filosofové B. M. Kedrov a I. T. Frolov.

Z celkového počtu přítomných (první den 48, druhý den 40 osob) téměř polovinu tvořili přírodovědci. V průběhu semináře, jehož první den byl věnován fyzice a druhý biologii, bylo předneseno celkem 28 referátů a diskusních příspěvků. Část referátů byla předem rozmnožena a rozdána účastníkům. — Obě zasedání se konala v klubovně presidia ČSAV.

Seminář zahájil přivítáním účastníků ředitel Filosofického ústavu ČSAV akademik

Arnošt Kolman. V úvodním slovu hovořil o velkém dosahu, jaký mělo a má pro vědecký světový názor bouřlivě postupující pronikání přírodních věd — fyziky a nyní i biologie — do kauzální struktury hmoty, a poukázal na stimulující vliv, jenž zase zpětně na tyto základní vědy o neživé a živé přírodě vykonávala a vykonává filosofická koncepce kauzality. Proto nejen nové fundamentální poznatky v tradičních oborech přírodovědy, ale i neméně významné úspěchy mladých »hraničních« oborů naléhavě vyžadují filosofickou interpretaci. Tento požadavek se tedy stejnou měrou vztahuje na nejnovější ideje rozvíjené v kvantové mechanice a kvantové elektrodynamice, na další pokusy o vytvoření jednotné fyzikální teorie látky a pole, na výsledky dosažené v termodynamice nelineárních soustav, i na poznatky biofyziky, biochemie a kybernetiky.

Je to právě kybernetika, která přináší nové hledisko na účelnost životních dějů a spolu s biochemií nás přibližuje k zodpovězení otázky, jakým způsobem z abiotických kauzálních soustav mohly v procesu jejich vývoje vzniknout živé soustavy, chovající se jako celek účelně. Domnělému protikladu kauzality a teleologie, ze kterého tolik těžil idealismus, se zde tak dostává přímého přírodovědeckého objasnění.

Vůbec při bližším rozboru se vždy ukazuje, že experimentální a teoretické úspěchy přírodovědy metodologicky vyrůstají — dnes stejně jako v celých jejích třistaletých dějinách — mj. z vědomě či bezděčně zastávaného deterministického předpokladu zákonitosti a kauzálního průběhu přírodního dění. Funkcí filosofie je vytvářet a zabezpečovat příznivé duchovní klima rozvoje vědy. Jejím úkolem je proto i odhalovat, analyzovat a zobecňovat ontologické předpoklady nejpokročilejších odvětví přírodovědy a zprostředkovávat jejich vědomou aplikaci na její nově se rozvíjející obory. Neméně významným, i když negativním, úkolem je vypořádat se s mystifikací, již se zde dopouští pozitivismus, který hlásá, že věda a její spe-